

MEDITACIONS SOBRE L'ENVELLIMENT

Conferència llegida el dia 2 de novembre de 1967 pel doctor

ANTONI ORIOL i ANGUERA

Professor de Fisiologia General al Departament de Ciències Fisiològiques
de l'«Instituto Politécnico Nacional» (Mèxic)

Paraules del Dr. Pere Domingo, President de la SOCIETAT

Des de la càtedra de Fisiologia de la Universitat Politècnica de Mèxic ha vingut als nostres braços cercant consol al seu enyorament, el doctor Antoni Oriol i Anguera, ara togat amb els símbols professorals d'aquella il·lustre Escola. Allí treballa i dóna els seus beneïts fruits; allí se sent dir «Maestro» del matí al vespre, tant com el necessitem ací de mestre, d'animador, d'amic. El seu cas —car som encara terra de casos— és un clar exponent d'aquesta invertebració hispànica, que, tot comprenent no pocs dels seus problemes —un d'ells l'econòmic, lligat al retard de la investigació científica—, així que l'hora de la veritat és arribada no crea pas la circumstància adient a l'home que podria servir-la complementant-la com cal, sinó que, voltant en rodó, mira enrera cercant mèrits i virtuts baldament no siguin sempre les més adients, car el progrés és funció d'aquells homes dotats d'esperit d'universalitat que saben alhora crear i valorar degudament el progrés sorgit de llurs mans.

No us he pas de presentar aquest nostre germà, ja que tots el coneixeu com a home que no sap retenir la riquesa de la seva brillant saviesa, mostrant figura, acció i esperit. Les llavors del seu talent s'escampen arreu, prenen força així que troben camp adient. Oriol fa honor al seu país d'origen i a l'acollidor Mèxic. A aquesta terra nostra, que ha estat terra de grans fisiòlegs, de branques de fisiòlegs... Una d'elles, ens hem honorat recordant-la no fa pas gaire temps: la del mestre Jaume Pi i Sunyer, primer que entre nosaltres fundà un laboratori de medicina experimental a la vella Escola de l'Hospital de la Santa Creu. Dos fills en seguiren la tradició: August i Santiago Pi i Sunyer. I ara, escampats pel món, però creats en la materialitat de la rel o en l'espiritualitat de l'Escola de Fisiologia de Barcelona com a investigadors de la categoria dels qui continuen anomenant-se Pi i Sunyer, Rossend Carrasco i Formiguera, Folch i Pi, Jesús M. Bellido, Pere González, Duran i Reynals, Manuel Armangué, Josep Puche, Trueta... Allí on el riu Tordera es fon al mar, a la mediterrània Calella, dos homes, també fisiòlegs, molt representatius de dues èpoques: Marià Cubí i Ramon Turró. I encara, naixent a la mateixa

Barcelona, Josep Letamendi, que fou un magnífic exponent, un xic tardà, de la Fisiologia del seu temps.

També és catalana la branca insigne dels Oriol, tota actualitat, de pares i fills admirables, la modèstia dels quals no voldria ferir; però ací els tenim, i Déu faci que llurs capacitats siguin ben administrades pels qui tenen la responsabilitat de fer-ho. Que sigui vida paral·lela la circumstància complementadora de l'altra vida lligada a la pròpia personalitat. El qui avui ens parlarà, Antoni Oriol, el tenim ja gairebé perdut, però mantenim ferma l'esperança en un destí que ens el torni oportunament encara.

Professor Antoni Oriol. Amic Oriol. Sou a casa vostra, on ocupeu avui, per dret propi, una tribuna ben destacada; nosaltres vivim l'honor de sentir-nos avui i sempre deixebles vostres. Ho fem amb la joia infinita de sentir-vos encara nostre; més nostre que mai; nostre amb realitats de present, nostàlgies d'ahir i esperances de futur. Tot realitats que topen unes amb altres dins el nostre esperit i al fluir del nostre cor: d'aquest cor que batega d'alegria donant força a les llàgrimes més que no pas al riure, car tempestuosament es pregunta: Déu meu! fins quan les realitats volgudes seran tan curtes?

Germà Oriol: esperem la llum del vostre saber: podeu començar quan vulgueu.

Cant a la "bona mort"

*A Joan Maragall, el primer dels cantors,
A. O., el darrer dels cantaires.*

SORTIR DECOROSAMENT. — Si, tanmateix, tots tenim les hores comptades; si, vulguis no vulguis, hem d'acabar un cicle que començarem, tu i jo, la rosa i la roca, l'onada del mar i l'estel de l'infinit; si tot comença i tot acaba... val la pena que cadascú sàpiga cloure aquest cicle amb l'elegància i l'alçada que mereixen les coses transcendents.

UN GRAN EXEMPLE. — El mateix dia que Freud sentí la fiblada d'un cranc que li rosegava la carn, féu silenci, medità Déu sap què i, acostant-se a l'orella del seu metge, li digué: «Espero que quan m'arribarà l'hora em deixareu sortir decorosament».

Malgrat tot, Freud es mantingué com tot un home aferrat en aquesta vall de llàgrimes. Durant molt de temps (setze anys granats), el gran vienès aguantà, a pols!, no menys de trenta-tres intervencions quirúrgiques, i entre fiblada i rosec escriví un gran llibre: *Moisès. Moisés i el monoteisme* és una meditació selecta digna de la seva tercera joventut. Jo diria el llibre de més alè que ha estat escrit sobre la raça jueva. Ens hi pinta un Moisés gitano, no pas jueu, capdavanter d'un poble irredent i parricida. Els altres —diu— també han matat llur Déu (si l'han crucificat!), però ells han pregonat en veu alta el via crucis del parricidi. El poble jueu, en canvi, quedarà condemnat mentre no farà catarsi del seu crim.

És curiós que mentre un sergent indocte estossinava jueus a Berlín, Freud, en lloc de perdre els estreps, fa examen de consciència i, per tal d'explicar-se la malastrugança del poble elegit, fa un gran llibre, en el qual assenyala les errades dels perseguits. Tenia vuitanta anys quan el començà, i vuitanta-tres quan l'acabà.

Un matí de setembre de l'any 39, Freud crida el seu metge per recordar-li la promesa «d'ajudar-lo a sortir d'aquesta vall».

Schur li respon: «No he oblidat el pacte ni un sol dia». «Doncs ha arribat el moment de complir-lo sense dramatismes.»

Això passava el 22 de setembre, i durant la nit del 23 Freud s'alleu-

geria dolçament del seu cos. Freud havia fet el pas, després de donar el darrer toc al seu testament racial: el llibre sobre Moisès.

Heus ací un home exemplar, almenys a l'hora del seu traspàs. Exemplar, perquè elegí el moment just, i exemplar també perquè el dugué a terme d'una manera senzilla i sense espectacle: «ni un minut abans ni un minut després». Doncs bé: aquesta serà la nostra tesi; seguïu-me, si us plau, i provarem d'assenyalar l'hora justa de la campanada que toca a morir: ni un minut abans ni un minut després.

L'EQUILIBRI UNIVERSAL. — Cal mantenir l'equilibri sempre, però la veritable harmonia no és tan sols de cicles biològics, sinó universals. Si cercàvem bé els dos pols d'aquest camp transcendental, potser hi trobaríem dos noms: Àtom i Estel. I entre l'àtom i l'estel desfila l'Univers; molècules, cèl·lules, muntanyes i continents... l'un darrera l'altre com si llisquessin sobre un carril gegant, l'oceà lligat al continent, el continent lligat a la vida i la vida a la molècula. Tot està travat. Teilhard de Chardin ho ha dit ben clar: «L'Univers aguanta pel seu conjunt». (*L'Univers tient par son ensemble.*)

Tot l'Univers està ajustat com un rellotge suís. Un naixement empeny una mort, l'infant que entra a la fila empeny el besavi que n'ha de sortir.

La natura s'aguanta perquè amb la mà dreta ens empeny, i amb la mà esquerra ens detura: és la hipostasi de la Cuatlicue mexicana i de la Pachamama argentina, divinitats que ens fan i ens desfan en un veritable festí de canibalisme còsmic.

L'Univers menja estels sense parar.

La natura devora els seus fills sense pietat.

L'organisme sacrifica milions de cèl·lules a cada minut que passa.

La cèl·lula trinxa molècules sense moderació.

La molècula transforma electrons sense enteniment.

Tot *s'immola* en holocaust a l'harmonia universal! Però, ai!, també tot *s'engendra* en holocaust d'aquesta mateixa harmonia. Palingenèsia sense parió o, si voleu... mort i resurrecció.

EQUILIBRI ECOLÒGIC O BIOSFERA. — Per tant, el vaixell de la *vida* navega per les aigües de l'Univers com un de tants; com el dels astres, com el dels rius i continents... capità manaire i mariners tots som igualment necessaris per a la vida global.

O ens salvem tots, o ens ensorrem tots!

L'equilibri de la vida total comporta la mort inexorable de cadascú. Cal que «visqui» la mort per a sostenir la vida del conjunt. D'on es dedueix que la mort aguanta la vida.

Totes les vides de l'univers fan una sola vida, un sol organisme que lluita, una mena de monstre ecològic, gegant cibernètic al qual Déu dona

corda perquè pugui funcionar... cada nit el posa en marxa, i ens posem tots a rodar; el peix gros es menja el petit; el gegant es menja el peix gros; el petit es menja el minúscul, i el minúscul es conhorta devorant plàncton del mar... plàncton, que s'atipa, mai no ho diríeu! de la llum que ens ve del cel!

Cadena de lluites, de defícis, d'equilibris. Cadenes encadenades com un ouruborus tancat. Moviments harmònics d'un formiguer colossal on cada formiga entra i surt a la seva hora sense mai perdre el compàs.

*L'Univers fa una dansa molt bella,
mes ai! que els dansaires ens fem i ens desfem.*

UN SOL QUE S'ESCAPÉS DE LA FILA! — Tots som responsables de tot (Sartre ho ha dit). Un sol que s'escapés de la fila, i l'Univers cruixiria. Von Frisch, el biòleg alemany, poeta de les abelles, ho ha calculat matemàticament: un sol insecte que se sortís de la filera (diguem una mosca tocada d'immortalitat), en tres mesos hauria fet mil milions de mosquetes, i si aquestes encara guardaven la gràcia de la immortalitat, al cap d'un any cabal tota la superfície de la Terra quedaria coberta d'una capa densa d'insectes a l'alçària del campanar de l'església de Santa Maria del Mar. I adéu biosfera, adéu equilibri, adéu navegar.

Serà més exacte el document, si transcrivim el quadre de Vernadsky, que no necessita gaires comentaris ni aclariments: passeu-hi els ulls, si us plau.

BACTÈRIES	<i>Vibrio Cholerae</i> envairia la biosfera en uns . . .	1.25 dies
	<i>Bacterium Typhi</i> » » » » » . . .	1.8 »
INFUSORIS	<i>Paramecium aurelia</i> envairia la biosfera en uns	42.7 »
	<i>Paramecium caudatum</i> » » » » »	31.8 »
INSECTES	Mosques envairien tota la biosfera en uns . . .	366 »
	Abelles » » » » » . . .	392 »
PLANTES	Trèvol (<i>Trifolium rejius</i>) envairia la biosfera en uns	11 anys
PEIXOS	Bacallà (<i>Gadus morrhua</i>) envairia la biosfera en uns	8 a 12 »
	Areng (<i>Clupea harengus</i>) envairia la biosfera en uns	4 »
AUS	Gallines envairien tota la biosfera en uns . . .	16 »
MAMÍFERS	Rata envairia tota la biosfera en uns . . .	8 »
	Porc senglar envairia tota la biosfera en uns . . .	56 »
	Elefant » » » » » . . .	10 segles

En aquest quadre Vernadsky ha calculat el temps que hom trigaria a ocupar tota la superfície terrestre, si un sol organisme tenia franquícia d'immortalitat. Vegeu, per exemple, que les bactèries (les del tifus i el

còlera) en menys de dos dies envairien tota la biosfera. Comprovem com la mosca tardaria, com hem dit, 366 dies, val a dir un any. Per contra, les gallines tardarien 16 anys, i els mamífers grossos, com l'elefant, per damunt de 10 segles. Doncs, inexorablement hem de morir un a un per a mantenir la vida de tots.

UN ALLIBERAMENT. — Si, tanmateix, hi hem d'arribar, fem-ho bé: la caminada és llarga, i el darrer tram, feixuc. Unamuno, que va festejar tota la seva vida amb la seva mort, a la llosa del sepulcre es va esculpir —ell mateix— aquesta dita:

*“Méteme, Padre Eterno, en tu pecho,
misterioso hogar;
dormiré allí, pues vengo deshecho
del duro bregar...”*

Unamuno volia sortir d'aquesta vall per descansar. Aquest desig de «sortida» és un punt essencial en la nostra meditació. Parem-nos-hi.

Seria endebades explicar el «desig» de sortir de la vall a qui no estigués en situació vital d'alliberament. Caldria traslladar-se, per exemple, a l'estat d'ànim del suïcida. Bé que malaltissa, és una situació vital de *sortida*.

L'estat d'ànim del qui vol sortir o, si voleu, la situació vital que ens incita a descansar, no surt sempre del *duro bregar*, com volia Unamuno: pot brollar, per exemple, com una veueta religiosa i fina de la Fe sobrant. Ortega ho ha dit: «És més fàcil de morir quan vessa la Fe, que arrossegar-se vivint quan aquella et manca», i afegeix amb una sinceritat que voreja el cinisme: «per aquesta raó jo no sento admiració pels màrtirs: sinó enveja!» En efecte: els màrtirs cristians sabien morir, volien morir; Teresa d'Àvila es moria de ganes de morir: «*que muero porque no muero*».

Tampoc això no s'adiu amb l'equilibri universal. Cal escoltar el «desig» de sortir, si aquest desig arriba a la seva hora. Ni l'estat d'ànim del suïcida ni la situació vital de Teresa no afegeixen un punt a l'harmonia universal. «*Ni un minut abans ni un minut després.*» Acudir a la cita una hora abans equival a desencadenar un dramatisme innecessari. Recordeu la tragèdia de l'accidentat. Acudir a la cita una hora després és deixar mal gust de boca als qui et volten. El punt és tan delicat, que no goso posar exemples. Es tractaria d'un home «acabat»..., de vegades absent i tot, vull dir fora de *si* i fora d'*aquí*... el qual ens entestem a mantenir artificialment guiats per una força tradicional pastada amb un sentimentalisme mal entès, si no morbós.

QUAN, DONCS? — Al moment just. Viure vol dir acariciar un futur amb il·lusió. El qui no viu acariciant una il·lusió malgasta el present inútilment: val més que se'n vagi.

Sense crits histèrics, les coses ja passen així; quan s'ha esfondrat la segona vida i la tercera declina *de puro bregar*, s'encén una flameta de desig que no pot entendre el jove que viu, ara, en futur. Ja li arribarà el seu moment saturat de «sentor moridora». I bé: el dolor de morir, com el de parir, és un dolor biològic que serveix per a explicar-te l'entranya del teu «desig» com no et podria explicar jo, ara, dient una oració ensucrada de sil·logismes. El dolor és sempre el gran confessor, i per a entendre'l bé, més val un ai! que una enciclopèdia.

CAL FER LES COSES BÉ. ARA I SEMPRE. — A l'hora solemne, tots hem de passar comptes: hi ha qui els té llargs i difícils; altres, curts i fàcils, allò que la gent en diu «tranquil·litat de consciència», que vol dir estar en pau o «paus amb Déu»..., és la millor penyora per a sortir a l'hora justa. Però, què cal fer per a fer les «paus amb Déu», que és com dir les coses bé? Cada hora de les nostres vides té els seus deures i els seus drets. Dels drets, tots en sabem massa; dels deures, mai no en sabem prou.

Escolteu bé la tonada i fem examen de consciència:

- El deure de la joventut *rebel* és saber lluitar.
- El deure de la maduresa *austera* és saber guanyar.
- El deure de la vellesa *adaptada* és saber perdre.
- El deure del moment *«esperat»* és saber morir.

Però fixeu-vos bé que en aquestes afirmacions hem deixat assentat que la joventut ha d'ésser rebel; l'adult, auster; el vell, adaptat, i l'hora final, esperada.

I bé:

- Saber lluitar és jugar net;
- saber guanyar és no deixar perdre;
- saber perdre és deixar guanyar;
- saber morir és «sortir» a l'hora justa.

I ara, què? Paus amb Déu? No em digueu... «que si la pujada», «que si sou a mig camí», sempre és hora de salvar-se per al qui es vulgui redimir... Com? És qüestió de *saber perdre*, i... *saber morir*. Mediteu el temps que calgui sobre aquests dos deures, els més substantius del darrer tram de la tercera vida.

«SABER PERDRE» I «SABER MORIR». — El vell que sap perdre és aquell que es deixa guanyar sense fer-ne ostentació. El que sap morir és el que sap decidir-ho sense dramatisme i a la seva hora.

MALA PREGONERA. — La mort ha tingut sempre mala pregonera. Adés la basarda, adés el pessic del «què hi haurà..., si hi haurà o no hi haurà, sempre entorn de la dansa freda d'un funeral, amb encensos o amb silencis segons el cas. És que el traspàs, no el podem *cantar* els qui estem en *situació vital* de viure. I com que no el podem cantar, el plorem: veus-ho aquí!

El pol oposat de Tanatos és Eros; l'estat d'ànim de l'un i el de l'altre són com el dimoni i la creu. Vida i mort són pols incompatibles perquè la situació vital d'Eros és cantar a la vida. O simplement cantar. La situació vital de Tanatos és descansar, morir o simplement «sortir». Per aquesta raó no se li pot cantar a la Mort des de l'Amor. A Eros cal parlar-li de vida. Seria impertinent de fer-li cantar sonets a la daga o al daguer. A Tanatos cal parlar-li d'eternitat i de repòs. A Eros, d'immanència; a Tanatos, de transcendència. A Eros, activitat, aquí. A Tanatos, repòs, allà. Per a cantar l'amor cal viure en situació vital amorosa. Per a cantar la mort cal viure en situació vital morosa, però, ai! des d'aquesta contemplació (èxtasi, del qual ja no es *torna*) debades mai ningú podrà cantar l'equilibri universal.

Per això la mort ha tingut sempre mala pregonera.

Per aquesta raó, tenebra i por han suplantat l'elegia que espera l'elogi de l'equilibri final.

L'EQUILIBRI FINAL ESTÀ MÉS ENLLÀ DE LA TEVA VIDA. — On rau l'equilibri final? La volva de la meva vida depèn de les altres vides. Totes les vides juntes són una volva en la dansa dels estels. Tots els estels i totes les nostres vides són una volva de la dansa universal. Només l'Univers compta en l'equilibri final. Tornem a Teilhard: «*L'Univers tient par son ensemble.*»

Fixeu-vos, si no: el pare ha mort, i mentre jo ploro la seva vida, les altres vides (de fora vila) ara celebren la fugida que deixa un lloc. Quan Eros plora, Tanatos canta, i quan tot dansa, l'Univers riu.

UNA FÓRMULA A MEDITAR. — Si l'equilibri total pressuposa inexorable la destrucció individual, no trobo altra fórmula millor que aquesta:

«ENTRAR, DEIXAR PENYORA I SORTIR»

Deixar penyora vol dir pagar tribut de fertilitat. Si només en tens una, val més morir després d'haver-la usada. Posseir i morir: és el camí de moltes vides que només fan una sembrada. *Entrar, fecundar i morir*: és tota la vida de l'*Efemera*, aquell insecte —efímer— el més celebrat potser, entre els poetes cantaires de l'eternitat. Tu, home, tens el camí més llarg. La teva vida és fèrtil en la mesura que és sobrenatural: vull

dir creadora. Si vols complir-la com Déu mana, cal que tornis l'acció, gesta; la comunicació, consol; la paraula, poesia; el silenci, intenció; el crit, música; la sexualitat, amor... si cada punt que toques l'*illumines* així, és que la teva fertilitat encara dura. Quan s'estroncarà aquest poder fecundador, començarà la teva hora. Mentre tinguis delit per a «sobrenaturalitzar» les coses (i les descossifiques), i tornes la pedra estàtua, o la paraula, consol, pagues tribut de sembrada, vol dir que no ha arribat encara el teu moment.

I SÀPIGUES QUE L'HORA ÉS DOLÇA. — D'altra banda, cal que sàpigues que el «pànic» a la mort, l'hem inventat els qui vivim d'aquesta banda, aferats com nàufrags al pol de la vida. Des d'Eros, ja ho hem dit, no es pot cantar la sortida. Eros, divina, és radicalment incapacitada per a entendre la mort, com el pol positiu no pot entendre el negatiu... Car si s'hi acosta, salta l'espurna.

Això vol dir que la suposada *tragèdia de l'agonia* és un *dramatis personae* per a nosaltres espectadors, però una dolça *companyia* per al viatger que se'n va. Cal repetir-ho: des del nostre pol tot es fa tragèdia; des de l'altre pol tot es fa dolçor. Dit d'una altra manera: el qui se'n va no sofreix, però fa sofrir.

REVIFALLA DE LA MORT. — El bon observador ha vist la revifalla mirant de fit a fit els ulls del qui se'n va. De cop veieu com si una flameta de Sant Elm li encengués per un moment els ulls. Jo he vist el foc follet en el traspàs de la meva mare i en el del meu germà; aquesta revifalla de l'esperit sembla talment l'encesa d'un benestar fugaç que contrasta amb la ruïna corporal del qui se'n fuig: se'n fuig?

Els psiquiatres parlen d'una psicosi tòxica, una mena d'impregnació del cervell feta per verins endògens; en tot cas, replicariem nosaltres, els verins serien substàncies al·lucinògenes que per un moment porten a paradisos artificials, una veritable psicodèlia barreja de nirvana, ataràxia i Cel.

Von Flies ens ha explicat que aquesta «eufòria» de l'agònic és el millor testimoniatge d'una alliberació dolça i agradable. I afegeix: les revelacions que ens han fet les persones que han arribat a les portes de la mort (ofegats, penjats, condemnats, fisiòlegs) són d'una sensació que depassa tots els límits d'una fe religiosa o d'una convicció filosòfica. En el moment del traspàs tots se salven del dolor, creients i descreguts, filòsofs i analfabets.

Si, tanmateix, els braços d'una amant ens transporten com un núvol a la nit eterna, vol dir que en el moment just es desvetlla dintre nostre un instint tanàtic tan fort com ho pugui ésser l'instint eròtic. L'un, desig

de viure aquí; l'altre, de sobreviure allà. Aquí i allà, volem dir, caducitat biològica i eternitat universal.

Àdhuc els automatismes de l'agònic —reflexos de defensa, ranera, anòxia— no es poden comptabilitzar en el capítol de la tragèdia, almenys *quod se*, bé que sí *quod nos*.

El dolor de morir, com el de la virginitat que es perd, és el que ens ensenya el camí que ens porta a una urgència inexorable, com el dolor de parir; set de viure, set de morir, set d'amar són altres tantes situacions vitals que ens menen a combregar amb la vida, l'eternitat o el lliurament.

SET D'ETERNITAT. — Per a despertar-la cal estrenar un estat d'ànim que només raja de la situació vital que es presenta a l'hora justa de contribuir a l'equilibri universal, quan les Gràcies i les Moires a la mateixa rotllana juguen amb la gravitació i amb el foc de l'infinit, amb els volcans que se'n vénen i els planetes que se'n van.

Cal fer un esforç per a imaginar que davant la voluntat de viure portem amagada una voluntat de morir; només que aquella és reflexiva i és constant, mentre que aquesta ni és pensable tan sols... cal, com deia Unamuno, cridar-la, sacsejar-la, posar sal a la ferida... Es tracta d'un instint reprimit potser per l'acció d'Eros, que es complau dia i nit cantant sonets a la vida, a la vida que encara viu!

Però... si teniu l'orella fina, un dia sentireu un filet de veu com una mena d'aspiració ataràxica que us parlarà de la quietud eterna: és el crit de la Terra!

CRIT DE LA TERRA. — Hi ha dos gallecs admirables que ens han parlat del crit de la terra en to major: Novoa Santos i Rof Carballo. D'entrada ja fa pensar el que morriña, en gallec, vol dir mort petita, és a dir, «morteta» o mortissa. «Yo veo en el sentimiento de la morriña», diu Novoa, «da expresión más profunda y pura del instinto de la muerte».

És cert que la morriña se'ns presenta quan perdem la Terra. Porteu-me a morir a casa!, diu la gent que viu desterrada com jo. I Verdaguer deia:

*mes, ai!, tornau-me en terra,
que hi vull morir.*

Maragall parla «del *terror* en el qual tots tenim les arrels clavades». «En aquesta crosta està tot el passat de la humanitat; tot surt d'aquest *terror* i tot hi torna.»

Es comprèn, doncs, per què sentim l'enyorament com un dolor pregon, justament quan Tanatos comença a rondar.

I la primera sonata que ens dispara no sabria dir si es troba mig amagada rera l'elogi que fan tots els trasterrats quan parlen del campanar del poble, i en parlen tan sovint!

EL CLAUSTRE TERRENAL. — Tothom parla d'encunys. La *natura* perd punts en la mesura que els guanya *nurtura*. Avui té més força la circumstància que no la genètica. Allò que sóc jo depèn en gran part de les petjades que els altres deixen damunt meu. L'home surt a flor de vida com una simfonia inconclusa... i ha de seguir l'aventura, dia a dia. Per a portar a cap aquesta empresa, els psiquiatres saberuts ens parlen de tres claustres que ens van marcant a poc a poc: *claustre matern*, *claustre familiar* i *claustre social*.

Si m'he fet entendre, estareu amb mi si us dic que per a «acabar» l'aventura de l'homenia, per a arrodonir fins al final la simfonia de cadascú, ens manca encara el claustre darrer: no sé si seria millor de dir-ho com Maragall, «claustre terrer», però sé que és el que invoquem tots quan sentim que ens estreny la tonada de l'enyorament...

Morriña o enyorament... era el crit de la terra que estrenyia el cor de Verdaguer quan deia:

*Dolça Catalunya,
Pàtria del meu cor.
Quan de tu s'allunya,
d'enyorança es mor.*